

A színház és az ellenséget kreáló Securitate viszonya

Mit jelentett az, ha egy értelmiségit rendszeresen és módszeresen megfigyelt és üldözött a román kommunista politikai rendőrség, a Securitate? Hogyan érintette mindez a megfigyelt személy egész családját, baráti körét? Milyenek voltak a besúgók? A közösségi emlékezetből miként hámozódik ki valakinek, jelen esetben **Kelemen Istvánnak**, a váradi színháztörténet fontos alakjának a pályafutása? Minderről, valamint a hetvenes évek Nagyváradjáról, az akkori színházi életről, a kommunizmusról beszélgetett **Plainer Zsuzsa** kulturális antropológus és **Nagy Mihály Zoltán** történész a *Pece-parti műhely – nemzeti kisebbsé-*

gek a 20. századi Váradon elnevezésű rendezvénysorozat első eseményén.

A *Kelemen István és a Nagyváradai Állami Színház magyar tagozata az állambiztonság dokumentumaiban (1973–1977)* elnevezésű rendezvényen Plainer Zsuzsa a témában végzett kutatásairól beszélt, megosztva jó néhány érdekességet a Szigligeti Színház emeleti páholyelőcsarnokában szép számban összegyűlt közönséggel. A találkónak kettős célja volt. Egyrészt megemlékezni Kelemen Istvánról, a váradi színház egykori irodalmi titkáráról (1961–77), tagozatvezetőjéről (1973–76). Másrészt Kelemen követési dossziéjának ismertetésén keresztül azt így-

Fotó: Bozsódi-Nagy Orsolya

Plainer Zsuzsa és Nagy Mihály Zoltán

keztek bemutatni, hogyan ellenőrizte a Securitate a váradi teátrum magyar tagozatát a hetvenes években. A „Peceparti műhely” a kolozsvári székhelyű Nemzeti Kisebbségkutató Intézet (hivatalos nevén: az Etnikai Kisebbségek Problémáit Tanulmányozó Intézet) és a Holnap Kulturális Egyesület közös rendezvénysorozata. A színházi beszélgetésre eljött Kelemen István néhány egykori kollégája is, akik még személyes emlékeket őriznek az egykori irodalmi titkárról.

Plainer Zsuzsa elmondta: Fazakas Márta, a Szigligeti Színház jelenlegi irodalmi titkára hívta föl a figyelmét elődjére. A kulturális antropológus arról is szólt: első alkalommal foglalkozott a Securitate irattárából kikerülő dossziéval. Eleinte kicsit tévován mozgott, hiszen életkorából adódóan nincs személyes emléke arról a korszakról. Afelől közelítette meg a témát, hogy az emberek hogyan éltek meg azt az időszakot. A kutatói munka kicsit olyan, mint egy nyomozás, jegyezte meg Zsuzsa. S a kibontakozó történet valóban izgalmas, megdöbbentő, elgondolkodtató.

Kelemen István naplóját is sokat használta a kutakodás során. A Kelemen család ’77-ben települt át Magyarországra – mégpedig kifejezetten a Securitate zaklatásai miatt. Kelemen István még abban az évben elhunyt Debrecenben „Szekusaktája” – amit a Securitate Irattárát Vizsgáló Országos Tanácstól (CNSAS) lehetett kikérni – az egykori irodalmi titkár követésének története. A naplót és a dossziét összevetve számos érdekes dolog derült ki.

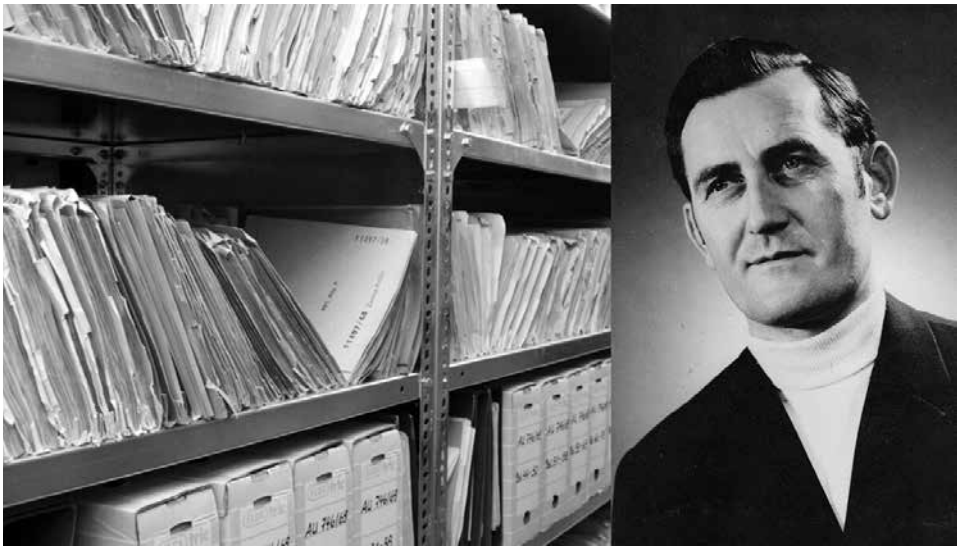
Az ominózus akta személyes megfigyelési dosszié, ami a legszigorúbb

megfigyelést jelenti. Ez több mindentől tevődött össze: ügynöki hálózat telepítése, lehallgatások, követéses megfigyelések. A Securitate mindent bevetett: házkutatástól az autója átkutatásáig a borsi határátkelőnél. Az irodája sem került el a szekusok figyelmét. Kelemen István barátai szintén célkeresztbe kerültek. A színházi rendező Szabó József Ódzsa is egyre fontosabbá vált a Securitate szemében.

Nagyon durva történetek is megestek. Például amikor a hetvenes évek derekán Kelemenék elindultak nyaralni, a borsi átkelőnél megállították őket, elvették tőlük dolgokat, mondván, Kelemen István értékes színházi dokumentumokat készül kicsempészni az országból. És hogy mit találtak? Kelemen István színháztörténettel is foglalkozott. Két füzetben feljegyzések szerepeltek, a színház archívumából szabadon hozzáférhető anyag a 18–19. századi előadásokról. Kelemen doktoriálni akart, igazolása is volt, semmit nem rejtegetett, semmit nem akart „kicsempészni”.

Egy másik durva dolog a valuta-birtoklás vádja. Állítólag négyszáz dollárt birtokolt. Ám csak forintot és koronát találtak, azt is aprópénzben, a gyermekek perselyében. Ennek ellenére Kelemen mégis meghurcolták. Megvoltak a társadalmi következményei az esetnek: megrovás, bírósági ügy stb. Minden érdekelte a szekusokat: milyen képei vannak, miket ír, mit olvas, kitől kap könyvet, kinek ad kölcsön könyvet. Feljegyzéseket, könyveket vittek el tőle.

A Securitate működését jól jellemzi mindez. Kategóriákba rendezett „bűnök”, abszurdításba hajló eredmények, „bizonyítékok”. Minden magyar író na-

cionalista, sovinszta, irredenta volt. A politikai rendőrség munkájának lényege: vegzálás pszichológiai eszközökkel. Ezért az egész familiát zaklatták, feltúrták a könyveiket, feltörték a gyermekek perselyét... Nem csoda, ha Kelemen Istvánnak és családjának elege lett az egészszől, s amint lehetett, áttelepültek Magyarországra.

Plainer Zsuzsa elmondta: magáról a színházi életről jóformán semmi nem derül ki a dossziéból. Kelemen István és Szabó Ódzsa egyik lehallgatott telefonbeszélgetéséről csupán annyit írtak a jelentésben, hogy beszélgettek a színházról. Vagy nem voltak színházi jelentések, vagy eltűntek, vagy nem volt szekus, aki értsen a színházhoz, foglalkozzon vele.

A besúgótípusokról is szót ejtettek. Többféle besúgó jelentett Kelemen Istvánról. Volt román nemzetiségű is közöttük, aki feltehetőleg a színház

adminisztratív személyzetéhez tartozott, és volt néhány magyar is, olyan például, aki a család baráti körébe volt sorolható. Egyes jelentések hihetetlen, abszurd történeteket tartalmaztak, és akadtak olyan besúgók, akik kizárólag csak pozitívumokat, jó dolgokat mondtak Kelemenről.

Szó esett arról is az állambiztonsági iratok kapcsán, hogy miként képezték ki a szekus tiszteket, hogyan konstruálódott meg egy-egy iratcsomó. Nem csupán kategorizálták, hanem meg is teremtették az ellenséget, ellenségképet. A megfigyelt személyek dossziéiból egy alteregó, egy párhuzamos életrajz bontakozik ki. E dokumentumok feltárása mindenesetre közelebb viszi az utókort az igazsághoz. S ez akár néminemű erkölcsi igazságszolgáltatással is felér.

Tóth Hajnal